

Romeo Ghircoiașiu

**CONTRIBUȚII
,
LA ISTORIA
MUZICII
ROMÂNEȘTI**

De la începuturi până în secolul XVII

GRAFOART.

©2024. Toate drepturile rezervate

Nicio parte din prezenta lucrare nu poate fi copiată, reprodusă sau transmisă prin niciun mijloc electronic sau mecanic și nu este permisă nicio formă de imprimare audio sau video fără acordul scris al Editurii Muzicale GRAFOART®.

Prezenta ediție este o reproducere în facsimil a lucrării:
Romeo Ghircoiașiu, *Contribuții la istoria muzicii românești, vol. I*,
Editura muzicală a Uniunii compozitorilor din R.P.R., [București], 1963.

Ilustrația copertei este inspirată din cea a ediției din 1963 de Adrian Ionescu.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GHIRCOIAȘIU, ROMEO

Contribuții la istoria muzicii românești :
de la începuturi până în secolul XVII / Romeo Ghircoiașiu. -
București : Grafoart, 2024

ISMN 979-0-69492-491-1 ISBN 978-606-747-255-4

78

EDITURA MUZICALĂ GRAFOART®

de utilitate publică prin Hotărârea Guvernului României nr. 94/2024

LIBRĂRIA MUZICALĂ *George Enescu*

București, piața Sfinții Voievozi nr. 1

TEL.: 0747 236 278 (07-GRAFOART); 021 315 07 12

E-MAIL: GRAFOART1991@GMAIL.COM

COMENZI ON-LINE: WWW.LIBRARIAMUZICALA.RO

CUPRINS

	Pag.
Notă asupra ediției	5
Introducere	6
PARTEA I - Muzica antică pe teritoriul țării noastre.	9
Cap. I Cultura primitivă	11
Cap. II Locul muzicii tracice în cultura antică	17
Cap. III Cultura muzicală a traco-dacilor	28
1. Pantomima	28
2. Serbări populare	31
3. Cântece eroice și funebre, peane, epode	42
4. Nume de muzicanți traci	48
5. Instrumente muzicale traco-dace	49
Cap. IV Sisteme tonale în cultura antică a spațiului carpato-balcanic	54
PARTEA II - Cultura muzicală feudală	73
Cap. I Epoca de trecere la feudalism	85
Cap. II Orânduirea feudală la români. Caractere generale. Cultura feudală	99
Cap. III Muzica religioasă în epoca feudală.	105
Cultura muzicală laică în epoca feudalismului dezvoltat.	
Considerații generale	116
Cap. IV Repertoriul muzical de iarnă. Colinde și cântece de stea	120
1. Factori ai relațiilor cu viața în repertoriul ciclului de iarnă	122
2. Repertoriul ciclului de iarnă la popoarele Europei centrale și sud-estice	127
3. Considerații speciale asupra structurii muzicale a repertoriului de iarnă	144
A. Elemente structurale în colinde	144
B. Elemente structurale în cântecele de stea	152
Cap. V Arta feudală și viața de arme. Muzica ostășească și cântecul bătrânesc	157
Creația epică. Cântecul bătrânesc	161

Condițiile interne ale dezvoltării cântecului bătrânesc	161
Condițiile externe ale dezvoltării cântecului bătrânesc	167
A. Rolul culturii ruso-ucrainene și a celei polone în creația epică românească	169
B. Creația muzicală epică a slavilor sudici	177
Considerații conclusive asupra baladei românești.	186
Cap. VI Dansul popular și muzica sa în cultura noastră feudală.	194
Principali factori în ascensiunea muzicii instrumentale.	199
Factorii social-politici în epoca de înflorire a dansului românesc	195
Fenomenul coregrafic în dansul popular păstoresc și haiducesc	201
Principalele documente istorico-literare asupra dansului popular și a muzicii sale în sec. XVI–XIX	202
Principalele documente muzicale asupra dansului popular din sec. XVI–XIX	211
Considerații structurale. Concluzii	236
Cap. VII Cultura muzicală în faza de descompunere a feudalismului	250
Considerații generale	250
Genul liric	251
Noua creație vocală. Cântecul haiducesc.	255
Bibliografie.	261

Partea I
Muzica antică pe teritoriul țării noastre

CAPITOLUL I

CULTURA PRIMITIVĂ

Viața materială a populațiilor care trăiau din timpuri străvechi în regiunile dominate de lanțul Carpaților a trecut pe rînd prin toate treptele de dezvoltare ale civilizației, comune întregii omeniri. Sălbăticia și barbaria, paleolitic și neolitic, prin materia din care-și făureau uneltele cele mai necesare, piatră, bronz și fier, iată caracterizate, prin specificul condițiilor de viață, etapele succesive pe care le-au trăit oamenii din aceste regiuni în devenirea lor istorică.

De la primele începuturi ale apariției și existenței omului în acest spațiu geografic, dezvoltarea istorică a societății înregistrează acel progres lent și treptat, prin procesul muncii, spre eliberarea de animalitatea abia părăsită, spre umanitate. Este stadiul de apariție și dezvoltare a formelor de viață materială și culturală a omului, simple, la începuturile lor, tot mai bogate în desfășurarea istoriei. Unelte și credințe, trai comun și luptă cu natura adversă; cunoașterea și stăpînirea treptată a acesteia din urmă sînt imagini ale vieții pe care o duceau oamenii în acest stadiu al comunei primitive.

Trăind în cete nomade, în căutarea hranei, stabiliți apoi în locuri ferite de adversitățile naturii, oamenii au o organizare socială în neîncetată dezvoltare, determinată de noi și noi forme ale muncii în comun. Aceste condiții de viață comună au dus, printr-o evoluție treptată, la mărirea capacității de gîndire a omului și, totodată, la apariția *graiului articulat*. * Oamenii, în devenire, au reușit astfel să-și transmită din gîndurile lor cîte ceva unul altuia, ajungîndu-se, printr-o dezvoltare permanentă a miiloacelor de comunicare, la vorbire. Acest nou element al vieții, alături de ceilalți factori ai dezvoltării economice, a contribuit la sporirea forței oamenilor în lupta pentru existență, înlesnindu-le munci din ce în ce mai diverse. În conse-

* F. Engels — *Dialectica naturii*, București, 1959, pag. 156.

CAPITOLUL II

LOCUL MUZICII TRACICE ÎN CULTURA ANTICĂ

Tracii, ale căror urme pot fi regăsite pe un întins teritoriu, de la coastele Mării Egee și pînă la cele ale Balticii, se vor delimita spre mijlocul mileniului I î.e.n la două principale ramuri. Dunărea, departe de a fi o graniță, unea triburile trace ale Balcanilor cu cele care trăiau pe teritoriul dominat de lanțul Carpaților. Deși vor păstra elemente unitare de cultură băstinașe, cele două ramuri vor evolua paralel, strîns legate. În certe condiții istorice, în decursul mileniului I î.e.n., s-a format o cultură materială specifică ramurii nordice în care se vor impune triburile geto-dace, a căror răspîndire acoperea, aproximativ, teritoriul de azi al țării noastre. Este o epocă în care societatea evolua rapid în condițiile ultimei faze a comunei primitive: cea unional-tribală, de tipul democrației militare. Puternice uniuni de triburi, conduse de regi, ca cea a odrysilor sud-dunăreni, de mare strălucire sub Sitalcas, sau cea a geților nord-dunăreni sub Dromichaites, vor pregăti terenul pentru dezvoltarea unor relații de tip sclavagist. Dacă Tracia sudică a devenit de timpuriu provincie elenistică, fiind apoi ocupată de legiunile romane, cea nordică, ocupată de daco-geți, a reușit sub Burebista, în sec. I î.e.n., să se constituiască într-un stat sclavagist care, după mai bine de un secol de încercată existență, va fi învins, sub Decebal [106 e.n.], și încadrat în imperiul roman. Sprijiniți de dacii rămași liberi, dacii ocupați vor continua lupta lor pentru independență pînă la retragerea aureliană din anul 271 e.n. Existența pe malul dobrogean a unor cetăți grecești, colonii, mai cu seamă ale ionienilor, a grăbit, desigur, în condițiile sociale locale, dezvoltarea relațiilor sclavagiste de pe teritoriul carpatodunărean. Și, o dată cu întemeierea acestor cetăți, prin sec. VII î.e.n., va fi prezentă pe pămîntul țării noastre și cultura greacă. Totuși, relațiile tracilor nordici cu cultura eladică nu se vor stabili numai prin aceste cetăți, ci, mai ales, prin intermediul tracilor sudici. Într-adevăr, legăturile acestora

CULTURA MUZICALĂ A TRACO-DACILOR

1. PANTOMIMA

Cultura muzicală a tracilor sudici sau nordici, geto-daci, oglindește, prin intermediul unui complex de manifestări, viața acestor triburi de păstori și agricultori care cultivau pământul și creșteau vitele, dar duceau și dese războaie, fie între ele, pentru acaparări și jaf, fie cu străinii, apărându-se de amenințarea unor mari puteri ca macedonenii sau romanii.

Față de stadiul primitiv al activității artistice, când arta era încadrată, după cum arătam mai sus, în procesul de producție, având funcțiuni concrete în desfășurarea acesteia, dezvoltarea vieții și gândirii oamenilor va determina o activitate artistică independentă. Elementele componente ale artei vor continua însă să exprime, fie originea ei recentă, fie noua funcțiune socială sau ideologică pe care o dobândește.

Una din formele de manifestare ale artei primitive în stadiul ei evoluat o reprezintă *pantomima*. Îmbinînd elemente de muzică vocală sau instrumentală, dans și teatru, pantomima încetează de a mai face parte ca element de nelipsit în procesul propriu-zis al muncii [odinioară culesul sau vînătoarea]. Desprinzîndu-se de acestea, pantomima va reproduce însă imagini din cele mai esențiale momente ale muncii sau ale celorlalte manifestări de viață. Prezintă în cultura artistică a popoarelor antice, la cretani, greci sau, ulterior, la romani, pantomima va constitui și la traci acest stadiu al culturii artistice. Un sugestiv document, în acest sens, îl transmite scriitorul antic Xenofon în cunoscuta sa lucrare *Expediția celor 10 000 sau Anabasis*. Vorbînd despre dansurile ostașilor [participanți la expediția lui Cyrus], el descrie o adevărată pantomimă ce întruchipa imagini din munca agricultorilor. Cultivarea pământului era larg răspîdită la triburile trace și dacogetc. Unii autori afirmă chiar că secera, ca unealtă, a fost inventată în epoca bronzului pe aceste meleaguri, de unde, s-a răspîdit apoi la popoarele învecinate, în timp ce plugul, cunoscut și el, s-a perfecționat într-o epocă următoare, prin adaptarea brăzdarului de fier.

(2,11). În mod analog, repetarea unor motive monotone, în cîntecul de leagăn, poate aduce somnul copilului.

Desigur că aceste epode nu erau cîntate de orice muritor de rînd. Preoțimea, care monopoliza secretele artelor și științelor, acei doctori traci, după cum îi numește Platon, sînt în primul rînd chemați să execute epodele. Apoi dintre femeile trace, cu un rol deosebit în viața artistică și religioasă, se vor fi desprins cele specializate în aceste practici magice pe care le ia în deridere, pe bună dreptate, Menandru.

În schimb, celelalte cîntece și dansuri aparțin întregului popor : boce-tele, peanele, cîntecele eroice sau de gîntă sînt, alături de dansuri, forme de manifestare ale vieții și gîndirii maselor populare.

Ca gen, epodele sînt prezente în orice societate a cărei cultură păstrează rămășițele din stadiul primitiv. Sînt descîntecele, cîntecele de vrajă, creațiile repertoriului magic, care vor fi foarte răspîndite în folclorul feudal al spațiului carpato-balcanic. Ca și conținutul lor, forma muzicală ilustrează aceeași treaptă arhaică de dezvoltare, mergînd pînă la aspecte *bitonice* (Brăiloiu). Iată, în acest sens, un cîntec pentru crescut părul în care *fa diez* este un adevărat *pîen* pentru bitonia *re-sol* (67,54) :

Toa - de - re, Sin - Toa - de - re
Fă - co - si - ta - fe - te - lor

Iată și un cîntec de paparudă, practică magică menită să invoce ploaia și fertilitatea pămîntului. Aici, în cadrul unui hexacord *re-si*, se desfășoară formule pentatonice cu o cadență finală *la-mi* (67,55) :

Pă - pă - ru - gă ru - gă, Ia ieși - de - nie u - dă
Spi - cu - cît voi - ni - cu, Ro - du - pî - nă - n po - du.

De asemenea, folclorul iugoslav, bulgar și rus cuprinde astfel de elemente de origine primitivă, pe care cultura feudală le-a păstrat și transmis.

4. NUME DE MUZICANȚI TRACI

În afară de muzicanții legendari pe care i-am văzut, documentele antice ne transmit o serie de nume care s-au impus prin măiestria lor, fie instrumentală, fie vocală. Aceasta înseamnă că, în afară de interpretarea în grup a cîntecelor, traci mai cunoșteau și interpretarea solistică, tinzînd chiar înspre aspecte de virtuozitate.

CAPITOLUL IV

SISTEME TONALE ÎN CULTURA ANTICĂ A SPAȚIULUI CARPATO-BALCANIC

După ce am analizat viața muzicală a traco-dacilor în diversele ei manifestări, vom încerca, în cele ce urmează, să cercetăm problema mijloacelor de expresie muzicală a sistemelor tonale în care acestea se încadrează și a formei muzicale chemate să exprime conținutul artei și să-i asigure o largă funcțiune socială.

Diversele manifestări de cultură muzicală ale tracilor și daco-geților reprezintă, după cum am văzut în cele de mai sus, un anumit stadiu al dezvoltării vieții materiale și spirituale. Cultura tracilor era în antichitate una dintre acele culturi care, deși s-a bucurat într-o anumită epocă de oarecare strălucire, n-a depășit un stadiu pe care l-am situat, după expresia lui Engels, în pragul civilizației. Un sclavagism incipient este înălțimea maximă la care au ajuns societatea și cultura lor antică. Viața muzicală, prin cîntece și dansuri, credințe și obiceiuri, exprimă ea însăși acest nivel de cultură care se situează anterior mării culturi elenistice.

Desigur, sistemul tonal, ca și în general forma muzicii, melodia și intonația muzicii tracice, nu s-a putut ridica decît la înălțimea întregii vieți pe care era chemat să o oglindească, să-i dea expresia artistică, întruchipîndu-i momentele cele mai esențiale prin intermediul formei, arta fiind o expresie a conștiinței sociale.*

* Puținele mărturii pe care ni le-a transmis antichitatea, asupra formei muzicii tracice, ne obligă să apelăm, ca obiect de studiu, la culturi muzicale reprezentînd popoare înrudite și trepte analoge de civilizație. Dacă în epoca anterioară mării culturi grecești, popoarele est-europene se aflau la un nivel analog de viață, cultura arhaică greacă ar putea fi o oglindă a celei traco-daco-gete contemporane ei (mil. II. î.e.n.). Ne sprijinim pe metoda adoptată de clasicii marxismului în cunoașterea vieții arhaice a popoarelor est-europene (pelasgi etc.) prin intermediul culturii grecești, așa cum am procedat și în capitolele precedente. O

Partea a II-a
Cultura muzicală feudală

CAPITOLUL 1

EPOCA DE TRECERE LA FEUDALISM

În secolele care au urmat eliberării Daciei și retragerii aureliene, se desfășoară un îndelungat proces de transformare a societății și culturii materiale. Relațiile gentilice tribale, caracteristice unor triburi rămase libere, elementele unui sclavagism în descompunere și instituția colonatului vor fi factori interni ai dezvoltării sociale care, timp de peste șase secole, vor determina apariția și cristalizarea relațiilor feudale. Migrațiile popoarelor, desfășurate în acest îndelung răstimp, vor contribui și ele la procesul social al transformărilor, uneori frînând, alteori grăbind evoluția spre viitoarea orînduire socială.

Popoarele migratoare aduc cu ele forme reprezentative pentru comuna primitivă în descompunere, ceea ce va favoriza orientarea traiului și modului de viață al băștinașilor. Orașele vor pierde rolul lor economic și social de odinioară, iar populația dacilor romanizați se va retrage în obști sătești agricole sau pastorale. „În evul mediu — după cum scrie K. Marx — satul este punctul de plecare al istoriei a cărei dezvoltare are loc sub forma opoziției dintre sat și oraș”.^{*} Acest fenomen cardinal va fi hotărîtor și pentru dezvoltarea culturii și artei care se va adapta la modul de trai al populației.

Un fenomen deosebit de important al dezvoltării istorice din această epocă, în afară de apariția relațiilor feudale, va fi formarea limbii și poporului român.

Populația dacilor romanizați, după retragerea legiunilor romane la sudul Dunării, își va continua traiul său în noile condiții, fiind pusă la grea încercare prin frământările mișcări ale migrațiilor. Romanitatea sud-dunăreană, organizată în două noi provincii, *Dacia Ripensis* și *Dacia Mediterranea*, va avea un mare rol în sprijinirea celei nord-dunărene a daco-geților. În

^{*} K. Marx — *Forme premergătoare ale producției capitaliste*, București, 1956, pag. 17.